

Fig. 50. G 59. Hablingbo kyrka. Sida A. Efter teckning av O. Sörling.

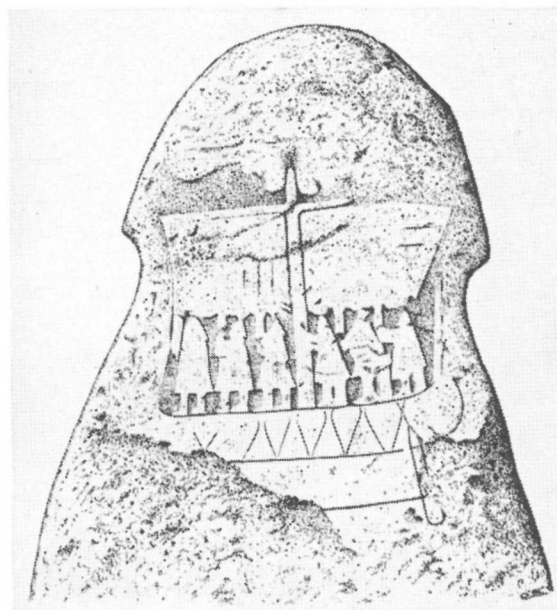

Fig. 51. G 59. Hablingbo kyrka. Sida B. Efter teckning av O. Sörling.

Stenen har såsom nämnts tidigare stått på kyrkogården, på södra sidan om kyrkan, vinkelrätt mot kyrkväggen och på endast 1 meters avstånd från denna. Professor Lindqvist utgår från att denna plats har varit ursprunglig och att sålunda stenen — trots de hedniska bildmotiven — har tillkommit i kristen tid. »Da die Steinplatte bis in unser Jahrhundert hinein auf dem Kirchhof gestanden hat, vermutlich ungestört, unter dem Tropfenfall der südlichen Dachfläche des gotischen Langhauses, hat man allen Anlass anzunehmen, dass der Stein, obwohl viel älter als die jetzige Kirche, aus christlicher Zeit stammt. Aber ihm fehlt das übliche christliche Symbol im Felde. An Stelle dessen finden wir auf der einen Seite Reiter und Walküre, auf der andern ein Schiff. Ich deute das Vorkommen dieser Bilder als ein Ergebnis der konservativen Einstellung des Bestellers. Vielleicht war er auch ein lauer Christ» (*Gotlands Bildsteine* 1, s. 53, jfr också s. 95). För min del är jag icke övertygad om att detta är riktigt. Förutom den rent hedniska bildvärlden (utan det ringaste inslag av kristna symboler och ord (»han var en ljum kristen») talar däremot, synes det mig, placeringen så tätt inpå kyrkans murar. Om denna plats hade varit ursprunglig, måste stenen ha varit mycket hindersam vid kyrkobygget omkring 1350 och vid tillkomsten av den äldre kyrkan ett par århundraden tidigare. Det är föga troligt, att den hade fått stå orubbad kvar till så mycket besvär. Någon flyttning bör sålunda ha skett, hur mycket kunna vi aldrig få veta. Det enda, som vi med säkerhet veta, är att stenen vid slutet av 1700-talet stod på södra sidan av kyrkan.

60. Hablingbo kyrka.

Litteratur: L 1779, S 149. J. Peringskiöld, *Monumenta Sveo-Gothorum*, Vol. 8 (F h 8 i Kungl. Biblioteket), bl. 94 och 101 v:o; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1, s. 667, 715, 740; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (F m 57: 6), s. 115; J. H. Wallman, *Öländska och gothländska fornlemningar* 1 (1830), fig. 30; *Kyrkoinventarium* 1830; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 151; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1923 (UUB).

Avbildningar: Två teckningar i Peringskiöld a. a.; teckningar i Wallin a. a. s. 715 och s. 729; Wallman, teckning (a. a. fig. 30; även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1779).

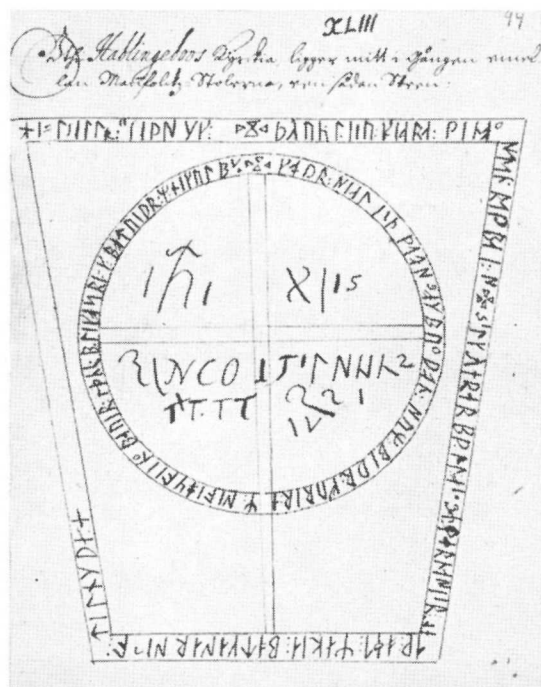

Fig. 52. G 60. Hablingbo kyrka. Efter teckning i Peringskiölds Monumenta, bl. 94.

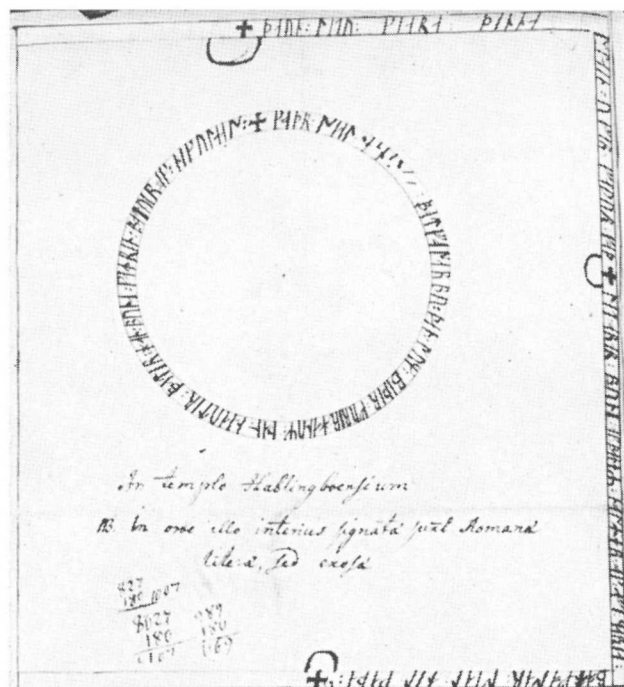

Fig. 53. G 60. Hablingbo kyrka. Efter teckning i Peringskiölds Monumenta, bl. 101.

Gravhäll med runinskrift. Numera så utsliten, att den knappast med säkerhet kan identifieras. Den låg 1961 enligt uppgift i en stapel av gravhällar vid kyrkogårdsmuren N om kyrkan.

Tidigare har hällen legat i kyrkgolvet, i gången från stora portalen på södra sidan in mot mittgången. En av teckningarna i Peringskiölds samlingar har påskriften: »vthi Hablingboos Kyrkia, ligger mitt i gängen emellan Manfolckz-Stolarna.» — G. Wallins samlingar (s. 667, 740): »I Hablingebo Kyrkia rundt omkring en fyrkantig sten.» — C. G. Hilfeling 1799: »D. 19 [juli] Rägnat hela natten och ännu kl. 12 middagen; Afskref Runstenen i kyrkan, så mycket numera kan ses liggande å södra gången i Hablingbo kyrka.» — *Kyrkoinventarium* 1830: »En runsten i södra gången ner mot stora dörren, runorna skrefne i en cirkel, nästan utnötte.» — Carl Säve har granskat stenen år 1844; han fann inskriften »mycket nött och svårläst». — O. v. Friesen 1923: »på s. sidan om kyrkan jämte många andra gravstenar utlagda som en sorts trottoar längs kyrkan. Gravsten, alldeles utsliten av tramp och numera knappast identifierbar med S 149.» En och annan runa kunde ännu spåras, med hjälp av äldre teckningar, men för en sammanhängande text är man helt och hållet hänvisad till äldre läsningar.

Kalksten. Längd 2,05 m, bredd 1,10–0,77 m. Inskrift dels på vanligt sätt inom ett band längs stenens kanter, dels i en cirkelrund ring mitt på stenen runt omkring korsmitten. Inskriftens början anges upptill mitt i den yttre ramen med ett kors ✚. Men i själva verket skola namnen, som stå sist inom ringen, läsas först; de borde ha stått i inskriftens början. Detta jämte åtskilligt annat tyder på att ristaren har huggit runorna efter förskrift; det är en annan, som har komponerat inskriften, vilken ristaren ibland har missförstått.

Texten följer här i huvudsak läsningen i Wallins samlingar, som både är fullständigast och förefaller säkrast. Sannolikt har stenen varit mindre sliten och inskriften mera lättläst vid mitten av 1700-talet än senare på Hilfelings, Wallmans och Carl Säves tid. Wallmans teckning och läsning av inskriften är i själva verket ganska dålig. Carl Säve har nog försökt pressa fram allt som då var möjligt, men hans text är bristfällig

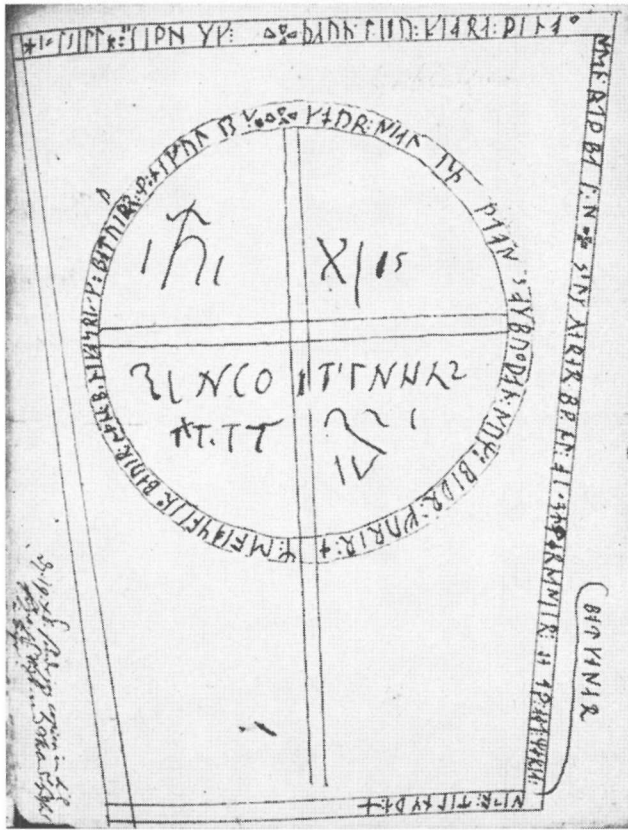

Fig. 54. G 60. Hablingbo kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta, s. 715.

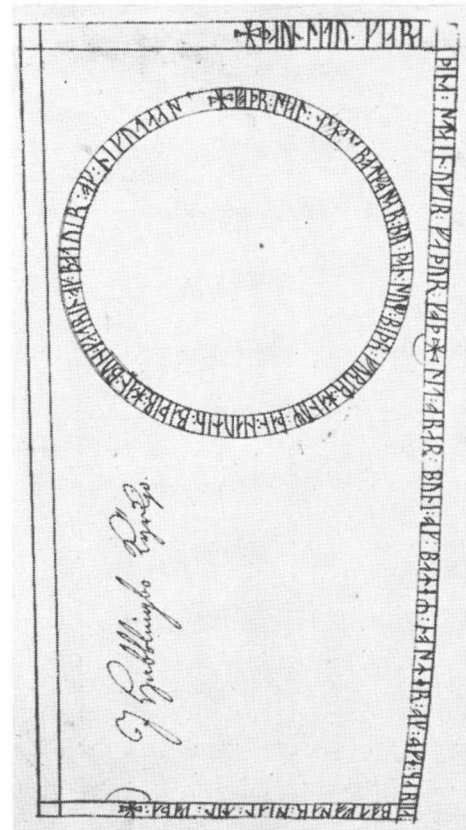

Fig. 55. G 60. Hablingbo kyrka. Efter teckning i Wallins Analecta, s. 729.

i jämförelse med Wallins och Hilfelings. Hablingbo-stenens öde är ett sorgligt exempel på hur de ömtåliga gotländska kalkstenarna ha kunnat genom oförstånd och vanvård totalt spolieras i jämförelsevis sen tid. Inga gravhällar ha farit så illa som de, vilka ha legat i gångar i kyrka eller på kyrkogård, utsatta för ständigt tramp och nötning. Liknande exempel finnas i Hamra och Öja kyrkor.

Inskrift (enligt G. Wallin, med enstaka bättre former upptagna ur senare läsningar; detta har angivits med []):

katrin : ok : botuir : ok : nikulaas :

✠ paun : litu : giara : pina : stain : [y]fir : faþur : koþ

✠ lit : orar : b[y]ni : ok : [p]ate[r] : noster : ok : afe : maria : botfosar : sial : til : [g]oþa ✠

✠ [g]oþr : sial : [-em] ... botfosar : b[y] : þan : sum : biþr : f[y]rir : hanum : þa : niautin :

baþir : han[s] : b[y]n[a] :

»Katrinn och Botvid(?) och Nikulas de läto göra denna sten över en god fader. Läs(?) våra böner och Pater noster och Ave Maria till godo för Botfos' själ.

Den goda själ, som ... Botfos' by. Om någon beder för honom, då må båda hava gott av hans böner.»

Till läsningen: 9–14 **botuir** F h 8, Wallin, **botui** Hilfeling, **botuiu** Säve. 42–46 **stain** F h 8, Wallin s. 667, **stan** Wallin s. 715, Hilfeling, Wallman, Säve. 51–58 **faþur : koþ** F h 8, Wallin; r. 51–58 saknas hos Hilfeling. — 59–61 **lit** F h 8, Wallin, Hilfeling; möjligen felläsning el. felristning för **lis**. 66–69 **byni** Hilfeling, **buni** F h 8, Wallin. 85–87 **afi** Hilfeling. 93–95 **bot** F h 8, Wallin, **rot** Hilfeling, **roþ** Säve. 108–111 **koþa** F h 8, Wallin, **goþa** Hilfeling, **-aþa** (**naþa?**) Säve.

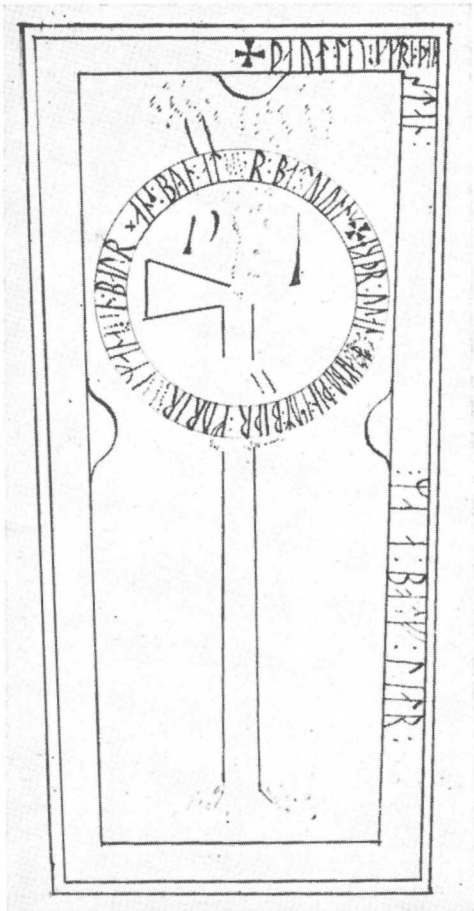

Fig. 56. G 60. Hablingbo kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.

112–119 **koþr : sial** F h 8, Wallin, **goþr : sial** Hilfeling, Säve. 120–122 **-em** Hilfeling, **se-** Säve. Därefter torde (av F h 8 och Hilfeling att döma) 3 à 5 runor saknas. 123–132 **botfosar : by** F h 8, **botfosar : bu** Wallin, **bot---ar by** Hilfeling, ... **os-lakby** Säve. Det följande (r. 133–174) förefaller ha varit relativt väl bevarat, eftersom alla läsningarna i huvudsak stämmer överens. 161 **r** F h 8, Hilfeling, **n** Wallin, Säve; 162–174 **baþr : hini : byna**.

25–28 *þaun* är neutr. pl., här som sammanfattning för mask. och fem. 9–14 *Botvir* är sannolikt mansnamn (icke kvinnonamnet *Botvi*). En syster Karin och två bröder Botvir och Nikulas ha sålunda låtit göra stenen över sin fader. — 56–58 *gop* i st. f. *goþan* är sannolikt en germanism. Faderns namn var Botfos; det förekommer 2 ggr i inskriften i gen. *Botfosar* r. 93–100 och r. 123–130.

Andra meningen i inskriften uppmanar till förböner för den dödes själ. Liknande maningar förekomma i flera gotländska runinskrifter; se härom G 35. Pater noster och Ave Maria nämnas tillsammans såsom här även i G 62 och i inskriften på en numera förkommen gravhäll i Klinte kyrka (F h 8 bl. 102).

Tredje meningen i inskriften (den första inom ringen) är tyvärr icke fullt klar, till följd av att mellersta delen med predikatet är borta. 112–119 *Gopr sial* torde avse den döde. Märklig är den maskulina formen på attributet till det feminina *sial*. Möjligen är det ett medeltida exempel på konstruktion efter betydelsen. »Den goda själen» = den gode döde.

Den sista meningen börjar med en relativsats: »den som beder för honom». Men huvudsatsen fortsätter, som om det hade varit en konditionalsats: »då hava båda gott av hans böner». Anakolut av detta slag är mycket vanlig i medeltida skriftspråk, icke minst i lagarna. »Båda», d. v. s. både den döde och den som beder för honom.

C. Säve: 112–115 »*Gopr* står måhända för *gopri* dat. sg. f. (?)» — Till r. 1–24: »Nu läses här: **katri.. ok boluiu ok... ulaas**; men då de icke gerna kunna vara annat än genitiver, så har jag ej dragit i betänkande att föreslå den angivna ändringen [*Katrinu ok Botviu ok Nikulasa*]. Strängt taget borde det också ha varit **botuiar** el. **botuia**.»

Om mansnamnet *Nikulas* se G 11, om kvinnonamnet *Katrin* G 29.

Läsningen av det andra namnet är oviss. Något mansnamn *Botvir* är f. ö. icke känt; om mansnamn på isl. *-vér* (*-vir*), fsv. *-vir* se A. Janzén i *Personnamn* (Nordisk kultur 7, 1947), s. 115. Möjligt är, att här föreligger en form antingen av kvinnonamnet *Botvi* (se G 42) eller av mansnamnet *Botviþr* (se G 64).

De tre, som ha låtit göra gravhällen över en god fader, bära sålunda kristna helgonnamn. Mycket märkligt är faderns namn *Botfos*; det förekommer två gånger i inskriften, båda gångerna i gen. *Botfosar*: 93–104 **botfosar : sial**, 123–132 **botfosar : by**. Namnet är icke känt från någon annan källa. Bland de

talrika gotländska personnamnen på *Bot-* (O. v. Friesen i *A Philological Miscellany*, 1942, s. 357 f.) intager det en särställning så till vida som namnet i sin helhet uppenbarligen har en åsyftad innebörd; det betyder »villig, ivrig till bot och bättring». Det är sålunda ett utpräglat kristet namn, förmodligen skapat i analogi med och i motsättning till hedniska namn på *-fúss*: isl. *Sigfúss* (fsv. *Sighus*) och *Vígfúss*; se om dessa A. Janzén, *Personnamn* (*Nordisk kultur* 7, 1947), s. 119. På Gotland ha vi dessutom ett *Robfos* (»ivrig att vinna berömmelse, ärelysten») G 134 Sjonhem och ett *Hailfos* (»ivrig att vinna lycka») G 136 Sjonhem. På icke mindre än tre ställen i de isländska sagorna förekommer det, att en man kallar sig för *Vígfúss*, då han är ute för att hämnas eller har begått ett dråp. Det visar bäst, i hur hög grad namnets innebörd var levande. I sagan om Gísl Illugason berättas, att då Gísl hade dräpt sin faders baneman och kungjorde dråpet, tillade han: »Hét ek *Vígfúss* i morgin, en í kveld væni ek, at ek heiti *Ófeigr*» (*Íslensk fornrit* 3, 1938, s. 331). I *Fóstbræðra saga* berättas om hur Þorgeirr Hávarsson sent en kväll kommer till Skeljabrekka för att hämnas för dråpet av hans fader. »Þá váru dyrr aptir loknar ok menn nýkomnir í stufu frá eldi. Liós brann í stufunni. Þorgeirr drap á dyrr. Iðurr tók til orða: 'Á dyrr er drepit. Gangið út nokkurr sveina!' Þá sá út húskarl einn ok sér mann úti fyrir dyrunum standa með vápnum ok spyrr, hverr hann væri. Hann svarar: 'Vígfúss heiti ek.'» Huskarlen bjuder honum stiga in, men Þorgeirr insisterar på att bonden själv skall komma och bjuda honum in. Då går Iðurr ut, fullt väpnad. »Hann spurði, hverr inn komni maðr væri. Sá sagði: 'Ek heiti Þorgeirr.' Iðurr segir: 'Hverr Þorgeirr ertu?' 'Ek em Hávarsson.'» (*Fóstbræðra saga*, 1925-27, s. 11 f.). Fosterbrodern Þormóðr kolbrúnarskáld använder samma täcknamn en gång, då han hade begått ett dråp och var förföljd. För att ej bli igenkänd vränger han ut och in på sin rock och möter så de män, som söka efter dråparen. »Þar mæta þeir manni í hvítum feldi ok spyria hann at nafni. Hann nefndisk *Vígfúss*» (ib. s. 163). Han kallar sig också Ótryggur Tortryggsson (eller *Vígfúss Ótryggsson*). Det är tydligt, att namnet *Vígfúss* har en ödesmättad innebörd, det inger oro, manar till försiktighet. På motsatt sätt måste det förhålla sig med *Botfos*, det anger ett försonligt sinnelag. — Intressant är också, att här få belägg för genitiven: *Botfosar*. Det visar, att även i gutniskan, liksom i isländskan och fornsvenskan, mansnamn på *-s* få genitiv på *-ar*. De flesta av dem äro lånade: gen. *Andresar*, *Laurensar*, *Niklisar* (se t. ex. G 107), *Magnusar* m. fl., men isländskan har också *Vígfúsar*. Se härom J. Sahlgren, *Eddica et scaldica* 2: 1 (1927), s. 232; annorlunda, men osannolikt, H. Pipping, *Äldre-stenarna* (1901), s. 9 f.

Om mansnamn på *-fúss* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 98 f., A. Janzén, *Personnamn* (1947), s. 119, R. Otterbjörk i *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1955, s. 43 f.

»Läs våra böner och Pater noster och Ave Maria»: Liknande maningar förekomma på flera andra gotländska gravhällar; se härom G 35.

På den ena teckningen i Peringskiölds samlingar (F h 8 s. 101) finns en anmärkning: »NB. In orbe illo interius signatæ sunt Romanæ literæ, sed exesæ.» Denna latinska inskription är återgiven på den andra teckningen i F h 8 (bl. 94) och på teckningen i *Analecta Gothlandica*.

61. Hablingbo kyrka.

Pl. 23.

Gravhäll med runinskrift. Den påträffades av Sven B. F. Jansson i aug. 1961 under sökandet efter G 60. Hällen låg i en stapel av mestadels utslitna gravhällar vid insidan av kyrkogårdsmuren N om kyrkan. Den framtogs och står nu lutad mot kyrkogårdsmuren några meter V om fyndplatsen. Ristningen undersöktes och ifylldes med svart färg av Jansson och Wessén den 8 sept. 1961.

Rödaktig kalksten. Längd 1,64 m, bredd 0,88 m; tjocklek 11 cm. Hällen, som sålunda är ganska tunn, har en svagt trapetsoid form. Den är sönderslagen och svårt sliten på den ristade översidan.

Runristning finns dels utefter stenens v. ytterkant, dels i ett kors på mitten. Runorna äro trådsmla, i kantbandet endast hälften så stora som på mitten. Endast två ord äro läsbara. F. ö. kunna spåras rester av runor och runstavar.